

III. MŪSDIENU PROTESTANTISMA APVIENOŠANĀS PRINCIPI UN IESPĒJAMIE PAMATI

1. Apvienību principi.

Apskatot kristīgo baznīcu apvienošanās principus, te izšķiram divus galvenos – Romas katoļu un evaņģēlisko principu.

Romas katoļu baznīcas princips ir ļoti skaidrs un vienpusīgs. Baznīcu atkalapvienošanās pēc tā ir iespējama tikai ar pārējo atšķēlušos grupu atgriešanos vienīgās, īstās un svētdarošās, resp., Romas katoļu baznīcas klēpī. Tas ir ieplūšanas jeb asimilēšanas princips, pie kura Roma uzticīgi ir palikusi kopš tiem laikiem, kad tā, no Bizantijas atšķīrusies, kļuva par citu baznīcu apvienotāju. Romas katoļu baznīcas slēgtās ūnijas ar dažādu ritu un dogmatisko fundamentu (pat monofizītu!) baznīcām pašas par sevi ir skaidras liecības, ka visas šīs dažādās uniētās slāvu, grieķu, rumāņu, sīriešu, koptu, abesīņu un arābu ritu baznīcas ir ieplūdušas kā sīki strautiņi lielajā Romas jūrā, nemaz ar to tās garšu nemainīdami, bet pašas izzuzdamas un asimilēdamās ar to. Raksturīgi, ka Roma šai dedzīgajā uniformēšanas un asimilēšanas gaitā nav apstājusies pat pie dogmatiskajām pretrunām, uzkrītoši viegli pāriedama pāri monofizītisma shizmai, to *de facto* atzīdama maronītu, jakobītu un koptu baznīcās. Par vienīgo apvienošanas principu un mērauklu līdz ar to kļuvusi ārējā uniformitāte – pāvesta primāta atsišana un vispārējās Romas līnijas pieņemšana. Protams, ar laiku, rodoties izdevīgākiem apstākļiem, šādus uniātus var pievilkt vēl tuvāk katoļu baznīcai un beidzot pilnīgi tos asimilēt. (Uniātu stāvoklis pēckara Polijā.) Šis princips, lai arī cik pievilcīgs tas izskatītos savas konsekvences dēļ, slēpj sevī zināmas nepilnības un briesmas visai kristīgajai lietai. To apgaismo *N. Söderblom* (*R. Wallau*, „*Die Einigung der Kirche vom evangelischen Glauben aus*”, 101. lpp.) aizrādīdams, ka aiz šīs pārliecīgās cenšanās piepildīt savu institucionālo absorbējošo tipu, Romas baznīca, neskatoties uz savu plašo bāzi, uz kuras tā celta, te saskaras ar caurmēra sektu, kuras pamats nav vis kāda kristietības būtībai atbilstoša doma, bet pašas sakombinēts plāns.

No šī principa visas protestantiskās baznīcas ir noteikti – vismaz teorētiski – atteikušās. (Tas, par nožēlošanu, gan vēl neizslēdz praksē prozelītismu uz citu konfesiju rēķina, uzsverot propagandējošās konfesijas vai sektas „absolūto kristietību”!) Pie tā mūsu laikos ir novedusi pati protestantiskās baznīcas dzīve (konfesiju ortodoksisma laikos gan par to nevarēja būt ne runas) rādīdama, ka evaņģēliskās baznīcas ideāls, ja to nesaredz šauri vienīgi institucionālajā baznīcā, nemaz nav praktiski vienas vai otras konfesijas veidojumā galīgi piepildāms. No otras puses, evaņģēlisko baznīcu negatīvajai pusei, to pārmērīgajai sadrumstalotībai ir bijusi arī sava svētīgā nozīme – tā ir pierādījusi, ka katra baznīcas kopība, neatkarīgi no sava lieluma, mācības, iekārtas vai kulta, ja vien tā paliek uzticīga savam lielajam uzdevumam – Dieva valstības nešanai zemes virsū, piepilda kādu vērtīgu, īpatnēju, citādi neaizvietojamu darbu, kam ir vērtība Dieva priekšā. Tā

it kā kāds orgāns iepilda kādas noteiktas, tik tai uzticētas funkcijas kādā lielā koporganizmā. Kristīgā atklāsme jau ir tik milzīga, ka to nemaz nebūtu iespējams ietvert, iespiest vienā veidojamā. Šī atziņa ir arī protestantiskā apvienošanās principa pamats, ko izsaka „On Faith and Order” kustība vārdos „apvienot visu Kristus miesu”. Savstarpējās nepieciešamības un papildināšanas doma ir valdošā protestantiskajā apvienības principā un skaidri atspoguļojas jau pastāvošajās apvienotajās un sadarbības baznīcās, kur tā izcelta gan kā dažādo baznīcu vērtību piedāvājums citām (sadarbības grupās – FC, Vācijā, Šveicē) vai arī kā lielais baznīcas garīgais rīcības kapitāls, kas ietilpjis tajā no dažādajām baznīcām (Kanādā, Indijā), kas apvienojušās ūnijā. Šī lielā iecietības un savstarpējās respektēšanas principa vājā puse ir tā, ka tas kādreiz var radīt aizdomas par patiesības mērauklas trūkumu vai arī nevēlēšanos vai nespēku revidēt dažādās pretrunīgās parādības izveidotajā kristīgajā vienībā. Daļa taisnības šiem iebildumiem ir, jo ir daudz konfesiju, kas savas īpatnības, jā, pat savu eksistenci nevar attaisnot ar kādu speciālu tām uzticētu uzdevumu, tādēļ šis princips pieņemams tik ar zināmu korektūru.

2. Protestantisma apvienošanās iespējamie pamati.

Atkarībā no tā, pēc kāda principa baznīcu apvienība izveidota vai domāts to izveidot, izvirzās arī jautājums par pamatiem, uz kādiem apvienība dibināta.

Visvienkāršākais un visiespējamākais apvienības veids – baznīcu federācija – apvienības pamatos ir ļoti plašs un vispārīgs. Vienīgais prasītais nosacījums un līdz ar to pamats ir kristīgā kopapziņa. Katrai konfesijai ir atstāta pilnīga brīvība tās ticības pieredzes konkretizācijā. Līdz ar to tas ir „visprotestantiskākais”, resp., reformēto baznīcu apvienības pamats. Neviena baznīcas tradīcija nav nedz konstanta, nedz absolūta, tāpat neviena kristīgās atklāsmes iztulkošana un interpretācija nav pilnīga vai galīga, tāpēc nevienu no šīm lietām nevar likt baznīcu apvienības pamatā vai par tās priekšnosacījumu. Sevišķi spilgti šis plašais un brīvais pamats izceļas pie tādām apvienībām kā FC, kurā atradušas sadarbību dogmatiski un baznīcas praksē tik dažādas, pat ekskluzīvas grupas kā baptisti (dažādu novirzienu, pat t. s. „septītās dienas baptisti”, kas ir gandrīz identiski adventismam), menonīti, kvēkeri, metodisti, kongregacionālisti un pat dažas sīkākas luterāņu grupas.

Šis apvienības pamats, protams, ir vispieņemamākais un, ņemot vērā protestantisko baznīcu lielo sadrumstalotību, rada vismazākās grūtības šīs sadrumstalotības likvidēšanai. Līdz ar to tas ir arī "amerikāniskais" apvienības veids, kas lietas un parādības un līdz ar to arī, protams, baznīcas nekārto pēc to būtības un iekšējā satura, bet pēc alfabēta. Šim "garīgajam" (kā to mēdz apzīmēt dažas radikālākās grupas) pamatam tomēr ir arī daudz ēnas pušu. Tas slēpj sevī lielas grūtības, nepilnības un pretrunas. Kas ir šādas apvienības rezultāts? Ne vairāk kā ārīga konfesiju biedrība, tās priekšstāvju parlaments, birokrātiska iestāde, kuras ārpusē ir vienveidīga un saskaņota, bet no

iekšpuses tā ir pilnīgi haotiska. Šādā baznīcu apvienībā ienestais kulta, mācības, iekārtas un paražu materiāls paliek pilnīgi nesistematizēts un, galvenais, nepārbaudīts. Ir jau tiesa, ka katrai konfesijai ir tiesības aizstāvēt un izcelt savas īpatnības kā Dieva gribētās atklāsmes bagātības rezultātu, bet cik nav tādu konfesionālu veidojumu, kas savu eksistenci nav dibinājuši uz šīs atklāsmes, bet uz cilvēku grēka – shizmas – vārda dziļākā un nopietnākā nozīmē, kur konfesiju rašanos un pastāvēšanu noteica taisni cilvēcīgā ļaunprātība vai garīgais aklums. Vai tad arī sektām, kas savus pamatus atradušas Kristus mācības sašaurinājumā vai kropļojumā (adventisms, mormoni, daudzas "gara" sektas) ir tiesības turpināt šīs savas aplamības, kur tās vēl aizsargā kādas apvienības ārējais spēks?

Turklāt baznīcu iekšējo lietu nesaskaņotība nenovēršami nesīs sev līdzīgu to pašu neattaisnojamo prozelītismu, no kura šāda veida apvienība cenšas izvairīties. Nenoskaidrotās, jā, nesistematizētās dogmatiskās un kultiskās pretešķības un īpatnības, kuru visu pamatā (normālos gadījumos, protams) ir kāda kristīga reliģiska atziņa vai pieredze, vienmēr dos iemeslu vienai grupai izcelt savus argumentus pret otru. Šai ziņā spilgti piemēri ir uzskatu diferences Kristības sakramenta un baznīcas garīgā amata jautājumā. Plašais, "platoniskais" apvienības pamats ir sapulcējies FC kopā gan baptistus, gan bērnu Kristības piekritējus. Te, šai neizlīdzinātā jautājumā vienmēr būs polaritāte, kas dažos gadījumos var apdraudēt panākto vienību. Tas pats sakāms par garīgā amata un Svētā Gara darbošanās jautājumu draudzē, tam pretī nostādot cilvēcīgo cenšanos pēc Svētā Gara saņemšanas. Te ir raksturīgi pretstati: kvēkeri, kas konsekventi uztur prasību pēc katreizējas Svētā Gara iedarbības draudzē no jauna, katrā atsevišķā gadījumā, neatzīstot nekādas cilvēcīgas darbošanās, un Reformētā episkopālā baznīca ("Reformed Episcopal Church"), kas ir anglikāņu baznīcas paveids un šai jautājumā turas pie ieskatiem, ka Svētā Gara darbība var izpausties un izpaužas galvenokārt tur, kur ir cienīgi sagatavota vieta un ļaudis, t. i., kur ir dievkalpojums un klērs, kas par savu uzdevumu ir licis šo Svētā Gara kopības meklēšanu un tālāk došanu.

No šīm un līdzīgām domstarpībām, protams, izaug šo dažādo parādību salīdzināšana un vērtēšana. Gluži dabīgi rodas nopietns jautājums, vai tajā vai citā baznīcā saņemtais sakraments, vienalga – Kristība vai Svētais Vakarēdiens –, ir pilnvērtīgs? Vai īpatnēji dogmatiski apgaismotais Dieva Vārds ir īsts, un vai tas var veicināt viņa uzklausītāja un piepildītāja svētošanu?

Baznīcas iekšējo lietu skaidrošana iegūst arvien plašāku nozīmi kā baznīcu apvienības faktors un pamats. Kāda vērtība ir baznīcas tradīcijai, un kura ir tā, kas vispilnīgāk izskaidro Kristus garu? Pēdējā laikā šis jautājums daudzās pat ļoti radikālās protestantiskās baznīcās ir kļuvis akūts (bīskapa titula ieviešana dažās Vācijas baznīcās, anglikāņu un reformēto baznīcu pieaugoša nosvēršanās no „hoc significat” uz „hoc est” mācībā par Svēto Vakarēdienu u. tml.). Tradīcijas nepieciešamība ir atkal kļuvusi acīmredzama, protestantiskās baznīcas meklē to kā pamatu reālajā dzīvē, kuram būtu jānorobežo kristīgā baznīca no vispārējās reliģiozitātes. Neapšaubāmi, ka

tradīcijas un baznīcas iekšējās viengabalainības jautājumam ir jātop atbildētam, lai varētu notikt vispārēja protestantisma apvienošanās.

Baznīcas iekšējo viengabalainību, kas balstītos uz zināmas kristīgās kopmantas un tradīcijas, par baznīcu apvienošanās pamatu ir skaidri izvirzījusi kustība "On Faith and Order", bet vēl pirms tās anglikāņu baznīca, būdama evaņģēliska savos mācības un pa daļai arī satversmes pamatos, ir pievērsusi nopietnu vērību baznīcas dzīves regulēšanai un baznīcas tradīcijas izkopšanai, redzot šajās lietās lielu ārējo spēku. Vienīgie konkrētie priekšlikumi baznīcu iekšējās apvienības pamatiem ir nākuši tieši no anglikāņu baznīcas un dabūjuši klasisku formu t. s. Lembetas četrstūrī jeb četrās minimālajās prasībās, lai baznīcu apvienība varētu būt dziļa un vispusīga. Zīmīgi, ka šīs prasības ir ietvertas arī nākamajā plašās apvienības Dienvidindijas baznīcas satversmē, kas ir pagaidām vispusīgākā apvienība, lūkojoties no tajā līdzdalīgo konfesionālo grupu dažādības (kongregacionālisti, prezbitēriāņi, metodisti, luterāņi un anglikāņi; FC trūkst tieši šo divu pēdējo grupu). Šīs prasības formulētas šādi:

1. Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti kā pilnīgā un pestīšanai nepieciešamā ticības norma.
2. Apustuļu ticības apliecība kā draudzes ticības klasiskā apliecības formula.
3. Abi Jēzus iestādītie sakramenti – Svētā Kristība un Svētais Vakarēdiens kā pestīšanai nepieciešamie žēlastības līdzekļi.
4. Vēsturiskais episkopāts, kas ar apustuliskās sukcesijas starpniecību stāv kontinuitātē ar seno baznīcu un ir kristīgās baznīcas ārējais reprezentants un simbols.

Šī apvienības shēma ietver sevī iespējamās apvienības pamatus kā ticības normu, tā arī kulta un satversmes ziņā, tverdams šais parādībās tikai to būtisko pusi un atstājot brīvību perifērajā izveidojumā. Šie pamati – ar zināmu ierobežojumu tik apliecības un episkopāta jautājumos – ir kopēji visos laikos visām kristīgajām kopībām.

a) kanons kā protestantisko baznīcu apvienības pamats ir ļoti reāls. Visas protestantiskās konfesijas ir vienprātīgas tai ziņā, ka Vecās un Jaunās Derības Svētie Raksti ir visas kristīgās atklāsmes avots un normatīvs krājums visai dzīvei un katrai organizācijai, kas bauda nedalītu autoritāti visās konfesijās. Šī autoritāte tieši pēdējā laikā, par spīti slimīga antisemitisma uzbrukumiem vienai kanona daļai, ir vēl pieaugusi. Bībele arvien vairāk iegūst absolūtās normas cienību. Un, ja runa ir par kristīgu reliģiju un kristīgo (resp., protestantisko) baznīcu atkalapvienošanu, tad tā var notikt tikai tad, ja apvienības pamatos ir likts kopējs kristīgās atklāsmes avots.

b) sarežģītāks jautājums, kurā mazāk vienprātības, ir saistīts ar mēģinājumu protestantiskās apvienības pamatā likt kādu no senās baznīcas ticības apliecībām.

Te ir divējādas grūtības. Liberālākas protestantisko baznīcu teologu grupas uzskatīja senās baznīcas ticības apliecības formulas par vienkāršiem laikmetīgiem dokumentiem, kas savu laiku jau pārdzīvojuši un vairs lāgā neatbilst modernas baznīcas prasībām un ticības izpratnei un tādēļ tās būtu atmetamas vai to vietā liekamas citas, moderni veidotas un laikmetīgākas.

Otrs iebildums ir no radikālākām brīvbaznīcām, piem., baptistiem u.c., kas katru fiksēto ticības formulu uzskata par Svētā Gara pilnvaru un spēka ierobežošanu, saskatīdami šādu formulu lietošanā tukša formālisma briesmas kristīgai kopībai.

Nevar tomēr noliegt, ka senās baznīcas apliecību pieņemšanai par protestantisko baznīcu apvienības vienu pamatu nebūtu arī savas lielās pozitīvās puses. Vispirms jau – tās ir vienīgās baznīcas tradīcijas, kuras ir pieņemtas vai vismaz respektētas un kas jau ir kopīgas visās sadrumstalotajās baznīcās, kas citādi izveidojušas sev gluži īpatnējas paražas. Otrkārt, šīs apliecības ietver sevī visas kristīgās ticības kvintesenci, kā to sevišķi uzsver anglikāņu baznīca. Londonas bīskaps Dr. Čārlzs Gors (*Charles Gore*), "Die Weltkonferenz für Glauben und Kirchenverfassung", 233.–234. lpp.), un tām arī apvienotajā baznīcā būtu draudzes ticības mērauklas uzdevums. Visbeidzot, šo apliecību senums ir arī arguments, kas izšķir lietu par labu to pieņemšanai, jo kristīgās baznīcas vēsture visos laikos un vietās ir pietiekami skaidri pierādījusi, ka arī veiklākie un vislabāk pārdomātie cilvēcīgie darinājumi, kas nepamatojas pašā kristīgās ticības būtībā, agrāk vai vēlāk bija lemti iznīkšanai.

c) sakramentu jautājums.

Uzstādītajā apvienības plānā ļoti svarīgs ir sakramentu jautājums. Anglikāņu baznīcas apvienošanās priekšlikumā sakramenti ieņem svarīgu vietu – tie ir arī viens no baznīcu apvienības pamatiem.

Vispirms jāņem vērā, ka tieši protestantisko baznīcu apvienībā šim jautājamam ir ļoti svarīga loma, jo visu protestantisko vienību sakramentu uztvere ir gluži īpatnēja un noteikti atšķirīga tiklab no austrumu ortodoksās, kā Romas katoļu baznīcu uztveres. Pie tam šī uztvere ir visa protestantisma kopmanta. Protestantisms atzīst un ir paturējis tikai divus sakramentus – tos, kuriem ir neapšaubāma Jēzus paša iestādījuma raksturs – Svēto Kristību un Svēto Vakarēdienu. Tie ir vai nu Jēzus iestādītie vai arī pavēlētie un gribētie sakramenti. Jau šis fakts vien ir spēcīga kopības saite visam protestantismam. Tam pievienojas otrs kopīgs moments – noteiktā negācija pret sakramenta iztulkošanu par fizisku pestīšanas līdzekli, kas iedarbojas un realizējas gluži mehāniski (*ex opere operato*). Sakramenta novērtējums pēc protestantiskās izpratnes svārstās starp ārēju piemiņas zīmi no vienas puses un žēlastības ķīlu, kas dota *sub conditione*, no otras puses. Starpība starp abām galējām uztverēm jaunākos laikos ir gandrīz izzudusi, abām uztverēm īpatnēji apvienojoties un iespiežoties gandrīz visā protestantismā vienādi. Šai ziņā baznīcas prakse, kas jau ir „ekumeniska”, ir aizsteigusies teorijai priekšā. Arī Svētā Vakarēdiena sakramenta izpildīšanā

protestantismam ir vienota fronte pret Romas katoļu baznīcu vispārējā "Communio sub utraque" praksē.

Lielākas grūtības ir jautājumā par Kristības sakramentu, kristīgās draudzes iniciācijas aktu, kas saistās ar iedzimtā grēka dzēšanas žēlastību. Pēc vairākuma protestantu baznīcu uztveres un prakses šis sakraments izpildāms (vienreizīgi) jau visagrākajā bērnībā, kas tad piešķir bērnam līdzdaļu Dieva dotajā žēlastībā. Pēc citu – sevišķi pēc radikālāko brīvbaznīcu un atkalkristītāju uztveres – Kristība izpildāma tikai pie apzinīga cilvēka.

Šai prakses jautājumā līdz šim ir bijušas nopietnākās grūtības visā sakramentu jautājumā, bet reālā dzīve rāda, ka arī šīs grūtības nav nepārvaramas. Būtiskais pamats ir šī sakramenta atzīšana vai atraidīšana, nevis tā izpildīšanas prakse (bērnībā vai vēlāk, pagremdējot, apslakot vai aplejot kristāmo). Šīs pretešķības tomēr ir pārvaramas, un to pierāda tādu baznīcu kā metodistu (atzīst visus kristīšanas veidus) un Siāmas Kristus Baznīcas (respektējot kristību dažādos vecumos) piemēri. Sakramentu kopība baznīcu apvienībā dod tai kulta vienveidību un vislielākā mērā stiprina dažādām konfesijām piederošo draudzes locekļu vienības apziņu. (Sal. t. s. "sakramentālo kopību" protestantiskajās baznīcās.)

d) baznīcas garīgais amats; episkopāta jautājums protestantiskajā baznīcu apvienībā.

Episkopāta jeb satversmes jautājums no ievirzītajiem apvienības pamatiem ir tas, par kuru ir vislielākās domstarpības. No vienas puses, protestantiskās baznīcās šim amatam ir atrodama vislielākā pretešķība, no otras – šim amatam ir liels pievilkšanas spēks, un interese par to ir stipri pieaugusi. Raksturīgi, ka pat tradicionālajās episkopāta noraidīšanas zemēs – kā Vācijā – tam atkal ir dzīva piekrišana, kas izpaužas bīskapa titula atjaunošanā.

Bieži tomēr ne viens, ne otrs novirziens neuzrāda kaut cik dziļāku lietas būtības izpratni, un tā notiek, ka episkopāta pretinieki pārspīlē briesmas, kas rastos, ieviešot atkal bīskapa amatu, šo tīri evaņģēlisko amatu, apzīmēdami tādas iespējamības par hierarhiskās kārtības atjaunošanu, rekatolizācijas sākumiem, draudzes garīgā pamata atmešanu un glābšanos ārējā iekārtā. Tikpat aplami gadās arī ar daudziem pārlieku karstiem episkopāta aizstāvjiem. Vācijas un dažu citu zemju piemēri ir rādījuši, ka episkopāta dziļākā nozīme un saturs ir izslīdējusi cauri tukšajām baznīcas uniformēšanas tendencēm, rotaļai ar skanīgiem tituliem un nepārbaudītām baznīcu iekārtas pārmaiņas tendencēm, kuru stimuli daudzkārt neatrodas pašās baznīcās, bet kas izsauktas mākslīgi no ārpuses.

Uz šāda veida iebildumiem un praksi ir noteikti jāatbild, ka episkopāts nav nekas ārpus evaņģēlija gara un tradīcijas esošs. Tomēr tas nav arī ne augstākā baznīcas ierēdņa (konsistoriālajās baznīcās), ne arī izcilāko vai vecāko baznīcas darbinieku tituls par viņu nopelniem (vācu un vācu reformācijas gara baznīcās, sevišķi pagātnē; arī Baltijas zemēs un Krievijā). Tikpat maz evaņģēliskais episkopāts nozīmē garīgo monarhiju, vienalga, vai tā veidota uz mākslotas tradīcijas

pamata (Romas katoļu episkopāts), vai kā garīga virspavēlniecība radusies kādas citas varas protektorātā un interesēs (piem., Vācijas evaņģēliskās baznīcas "Reichsbischof'a" amats un līdzīgi eksperimenti šai virzienā dažās citās evaņģēliskajās baznīcās).

Evaņģēliskā episkopāta saturs pēc šī apvienības pamata proponētāju – anglikāņu domām ir divējāds:

1. Tas ir īstais episkopa un gana amats, kuram kāds cilvēks ir baznīcas izvēlēts un Dieva pilnvarots par darbinieku šai baznīcā vai kādā tās iecirknī. Šis darbinieks ir visplašākā mērā baznīcas garīgās dzīves un tās darbinieku pārraudzītājs un tēvs (ne kungs!).

2. Viņa uzdevums ir simbolisks – viņš ir baznīcas vienības turētājs savā iecirknī un tās reprezentētājs kopbaznīcā, kā arī baznīcas reprezentants uz āru, tās vadītājs, garīgā autoritāte citiem laicīgajiem institūtiem sabiedrībā. Līdz ar to bīskaps nav iecelts ierēdnis, bet mūža darbinieks. Viņš runā un darbojas visu draudžu, garīgo darbinieku un garīgā darba dažādo nozaru uzdevumā un pilnvarā. Pēc dažādu kristīgo kopību ieskatiem viņu var apveltīt ar lielāku vai mazāku autoritāti arī baznīcas iekšējās dzīves, mācības, kulta, disciplīnas u.tml. jautājumos, bet tas viss viņu vēl nebūt nepadara ne par Kristus burtisko attēlu vai vietnieku, nedz arī par kādu vienkāršu pilnvarotu ierēdni.

Ar bīskapa amatu saistās vēl kāds cits sarežģītāks un sāpīgāks protestantisko baznīcu jautājums – t. s. apustuliskās sukcesijas jautājums. Protams, šī jautājuma katoliskā uztvere protestantiskajās baznīcu apvienībās nav nemaz diskutējama, bet šai tradīcijai ir nenoliedzama simboliskā nozīme, kas raksturo baznīcas amata un reizē ar to arī iekārtas, mācības, kulta un visas baznīcas garīgo neatkarību no jebkādām ārējām varām un izceļ simbolisko vienību ar tā Gara plūsmām, kas visos laikos ir gājušas cauri kristīgai Baznīcai no tās pirmlaikiem. Apustuliskās sukcesijas tradīcijas šādai uztverei varētu būt varens vienotājs spēks visām protestantiskajām baznīcām. Jau tagad apustuliskā sukcesija ir kļuvusi lielā mērā par vienotāju saiti visas anglikāņu baznīcas dažādo zemju baznīcām, tāpat arī Skandināvijas luterisko baznīcu starpā, kuru apustuliskās sukcesijas saites pēc kara ietvēra arī Igaunijas un uz laiku no 1923. līdz 1931. g. arī Latvijas ev. lut. baznīcas), bet arī šis jautājums vēl, šķiet, nav galīgi nobriedis protestantiskajās baznīcās. Kā gan citādi būtu izskaidrojama nepiedodamā vieglprātība, ar kādu dažas protestantiskās baznīcas pieiet šim jautājumam?

Episkopātam protestantiskajā kopbaznīcā piekristu svarīgā baznīcas vienveidošanas loma pāri lielajai dažādībai, to nemaz gan neierobežojot. Katras diecēzes īpatnības, jā, katras draudzes īpatnības turpinātu eksistēt, bet tās būtu padotas atbildīgas un autoritatīvas garīgas virsinstances pārziņai un kārtošanai, lai ar tām varētu iespējami plašāk un labāk kalpot kopbaznīcas uzdevumiem. Episkopāta loma un lielā nozīme būtu arī baznīcas sekularizācijas centienu paralizēšanā. Diecēžu dzīve vairs nebūtu pakļauta šaudīgām laikmetīgām maiņām no iekšpuses un no ārpuses, bet to vienmēr regulētu kāda garīga instance.

Garīgās autoritātes nepieciešamība protestantiskajās baznīcās kļūst arvien skaidrāk samanāma. Protams, varbūt vēl pāries ilgs laiks, kamēr evaņģēliskais episkopāts atjaunosies visā protestantismā, bet nav noliedzams, ka, kopš reformācijas laikiem izgājušas cauri visiem iespējamiem eksperimentiem šai virzienā, protestantiskās baznīcas atkal ievirzās veselīgas kristīgās tradīcijas gultnē, pieņemdamas no jauna senos, katoliskos, vispārkrīstīgos elementus baznīcas dzīves celšanā.